

Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum

PROF. DR. FERİDE ACAR*

İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin, İsveç Lund Üniversitesi’ne bağlı *Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law* ile işbirliği içinde, *Swedish International Development Agency* desteğiyle gerçekleştirdiği “Türkiye’de Kadınların İnsan Haklarına Saygının Güçlendirilmesi” (*Strengthening Respect for Human Rights of Women in Turkey*) başlıklı proje, ülkemizde kadınların insan hakları konusunda son yıllarda yürütülen çalışmaların en önemlilerinden birisidir.

2006-2009 yılları arasında yürütülen bu proje kapsamında uluslararası sözleşmelerin kadınların insan haklarına ilişkin olarak öngördüğü standartların iç hukuka yansımaları sürecinin desteklenmesi amaçlanmıştır; projede özellikle kadın hakları ihlallerinin önlenmesi için oluşturulan uluslararası mekanizmaların ülkemizde daha iyi tanınması ve etkili şekilde kullanılması hedeflenmiştir. “Türkiye’de Kadınların İnsan Haklarına Saygının Güçlendirilmesi” projesi kapsamında yargı mensupları (avukat, hakim ve savcılar) ve sivil toplum kuruluşları (barolar, kadın kuruluşları) temsilcilerine, başta Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) olmak üzere, cinsiyet ayrımcılığına karşı hükümler içeren Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Söz-

(*) Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.

leşme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve diğer bölgesel sözleşmeler hakkında bilgi verilmiş, bu sözleşmelerdeki ilgili maddelerin ayrıntılı açıklamaları ve yorumları tartışılmıştır. Eğitimler kapsamında konuya ilişkin çeşitli Birleşmiş Milletler kararları ve bildirimleri, uluslararası denetim organları olan Komitelerin ve mahkemelerin örnek tavsiye ve kararları da dahil edilerek, özellikle yargı camiasının adı geçen uluslararası sözleşmeler, düzenlemeler ve bunların yorumlanma biçimleri hakkında aydınlatılmaları amaçlanmıştır.

Kadınların insan haklarının tanınması, korunması ve ihlallerin önlenip, bunlara neden olanların cezalandırılması için en etkin denetimin ulusal ve yerel düzeyde yapılması gerektiği açıktır. Bu nedenle de, uluslararası standartların Türkiye’de ulusal ve yerel düzleme indirilmesi hayati bir öneme sahiptir. Bu nedenle başlangıcından beri içinde yer aldığım, “Türkiye’de Kadınların İnsan Haklarına Saygının Güçlendirilmesi” projesinin ülkemizde kadınların insan haklarının daha iyi korunabilmesi için önemli bir potansiyel taşıdığını düşünüyorum. Türkiye’de kadınların durumunun hukuk dünyasını çevreleyen yazılı kurullarla sivil toplum ilişkilerini düzenleyen kültürel değerler arasında ciddi bir sıkışmışlık gösterdiği düşünülürse; kadınların insan hakları ve kadın-erkek eşitliğine ilişkin uluslararası standartların ülkemizde sivil topluma ve özellikle de hukuk camiasına mal edilmesi hedefine yönelik bu çalışmadan beklenecek yarar ortadadır.

Türkiye’de kadınların durumu –ister ‘çeşitlilik’ olarak algılsın, ister ‘tutarlılık’ olarak değerlendirilsin– dünyada benzerine kolay rastlanmayan bir ‘tezatlar’ tablosudur. Ülkemizde kadın rolleri, kadın-erkek eşitliği ve kadınların insan haklarına ilişkin gerçeklik, bir taraftan uluslararası standartlara oldukça uygun, hayli gelişmiş bir düzeye geldiğini gösterirken, öte yandan çağdaş uygar toplumlarda asla kabul edilemeyecek bazı ayrımcılık örneklerini ve hak ihlali niteliği taşıyan uygulamaları yaygın biçimde içermektedir.

Örneğin, ülkemiz üniversitelerinde her dört profesörden biri kadinken; yaklaşık her dört kadınıımızdan biri hâlâ okuma-yazma bilmemektedir. Benzer şekilde, hukuk, tıp, akademik kariyer gibi profesyonel mesleklerde çalışan kadınların oranı % 40’lara yaklaşırken, ülkede işgücüne katılan tüm kadınların % 39’u ‘ücretsiz aile işçisi’ konumundadır ve kentlerde çalışan kadın oranı (% 19,9) hiçbir Batı toplumu ile kıyaslanmayacak kadar düşüktür. Özellikle son yıllarda gerçekleşen yasal reformlarla kadın-erkek eşitliği ve kadının insan haklarının gelişimi konularında önemli adımlar atılmış; Türkiye yenedi dünyada bu alanda oldukça olumlu bir yasal çerçeve sahibi ülkeler ara-

sında sayılabilir hale gelmiştir. Ancak konuya ilişkin tüm araştırmalar ülkemizde bu yasal düzenlemelerin gerçek yaşamda karşılığını bulamadığını; başta kadınlara karşı şiddet olmak üzere, istihdamdan siyasete birçok alanda gerçek kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasından çok uzakta olduğumuzu göstermektedir. Cumhuriyet Türkiye’sinin kuruluşunda ve yakın geçmişte, kadın erkek eşitliği ve kadınların toplumsal konumuna ilişkin olarak, zaman zaman, çok ilerici ve uluslararası standartlara uygun, hatta onları aşan, düzenlemeler yapılmış olmasına karşın, ülkemizde erkek-egemen toplumsal yapının en ilkel bazı yansımalarının bu olumlu dönüşümlerden çok da etkilenmeksiniz, sür-git devam ettiği bilinen bir gerçektir. Bir başka deyişle kısaca ifade edecek olursak, Türkiye’de bugün hâlâ, kadın-erkek eşitliği ve kadınların insan hakları açısından, *de jure* ve *de facto* konumlar arasında çok büyük farklar vardır.

Bu “tezatlar tablosu”nun olumlu unsurlarını oluşturan gelişmelerin özü Cumhuriyet’in kuruluşuyla birlikte gerçekleşmiştir. Cumhuriyet’in getirdiği laik devlet ve onun hukuksal, bürokratik ve ideolojik yapılanması günümüz Türkiye’sinde kadınların insan haklarının gelişimi için temel taşlarını oluşturmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti, varlığının ilk yıllarından itibaren çağdaş anlamda kadın-erkek eşitliğine çok olumlu bir anlam yüklemiştir; hatta o dönemde birçok Batı ülkesine kıyasla çok daha radikal düzenlemeler ve uygulamalar gerçekleştirmiştir. Bu durumun en bilinen örneklerinden bir tanesi kadınların gerçek vatandaşlar olarak tanınmasında önemli bir adım olan kadınlara seçme ve seçilme hakkının Türkiye’de kadınlara hayli erken bir dönemde (1934) tanınmış olmasıdır. Ancak, kadın-erkek eşitliği alanında Cumhuriyet mirasının özü, kanımca, eşit vatandaşlık tanımı içerisinde kadınların yalnızca kamusal alanda eşitliği ilkesini değil, aynı zamanda özel alana yönelik eşitlik ve hak tanımlarının da yer almış olmasıdır. Cumhuriyet reformlarının çok eşliliği kaldırması ve evlilik kurumu bağlamında kadın-erkek eşitliğini öngörmesi, dönemin koşulları göz önüne alındığında, bu reformların ne denli radikal olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim, Cumhuriyet’in “çağdaş medeniyetler seviyesine çıkma” söylemi ve bu yönde benimsediği politikalar, Türkiye’de kadınların önemli bir kesiminin toplumdaki konumunu kökten değiştirmiş ve ülkemizde kadın-erkek eşitliği alanında çok ciddi bir sıçrama kaydedilmesinde etken olmuştur. Laik devlet yapısı ve Cumhuriyet’le benimsenen tekil hukuk sistemi, günümüze kadar gelen kadın-erkek eşitliğine yönelik olumlu yasal çerçeveyi mümkün kılmıştır.

Uluslararası deneyimin işaret ettiği bir gerçek, çoklu hukuk sistemlerinin uygulandığı toplumlarda şahıs hukuku ve özel alan ilişkilerinin (kadın hakları ve evlilik, boşanma, miras vb. konuların) daima dini hukuk ya da örf-adet hukukuna tabi olarak kaldığıdır. Bu durumlarda da kadın-erkek eşitliğinde yol alınmasının neredeyse imkânsız olduğu açıktır. Buna karşılık akılcı yaklaşım ve pozitif hukukun tek yasal düzenleme çerçevesi olduğu devletlerde, cinsiyet ayrımını gözetmeyen, eşitlikçi bir düzene yönelik adımların çok daha kolay atılabildiği malumdur. Nitekim, Türkiye’de durum böyle olmuştur.

Cumhuriyet reformları bir yandan kadınların kamu alanına açılmasının önündeki çok sayıda engeli ortadan kaldırırken, bir yandan da toplumda kadın-erkek eşitliği fikrine olumlu bir ideolojik anlam yüklemiş ve bu ideolojiyi benimseyen kadın ve erkek yeni kuşaklar ve kadrolar yaratmaya çalışmıştır.

Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana yaşanan toplumsal ve siyasal dönüşümler sonucu toplumsal yapının dengelerinde değişiklikler olmuş; Cumhuriyet mirasına sahip çıkan kesimlerin siyasal etkenliklerinde ve toplumsal alandaki görünürlüklerinde zaman zaman kaymalar, yerinden edilmeler ya da canlanmalar yaşanmıştır. Bürokrasi, entelektüel dünya ve bazı toplumsal hareketlerde varlıklarını sürdüren ilerici ve eşitlikçi kadrolar halen kadın-erkek eşitliği ve kadınların insan haklarının toplumsal ve siyasal alanın her noktasında gelişmesi ve yaygınlaşması için çaba vermektedirler. Nitekim, günümüz Türkiye’inde küçük ama sesini duyurabilen, ciddi siyasi potansiyeli olan bağımsız kadın hareketini de işte bu laik devlet geleneğinin sağladığı altyapı, yetiştirdiği aydın ve iyi eğitilmiş bir kadın kesiminin varlığı beslemektedir.

Son yıllarda, bağımsız kadın hareketi Türkiye’de kadınların insan haklarının gelişimine çok önemli katkılarda bulunmuş; özellikle toplumsal ve siyasal değişimlerin hız kazandığı dönemlerde kadınların sesini kamusal alanda duyurabilmiş; fırsatları gerekli ilerici açılımlar ve düzenlemeler sağlamaya yönelik olarak kullanabilmiştir. Örneğin, bu hareket insan hakları açısından önemli bir adım olan Avrupa Birliği entegrasyon sürecini, ülkemizde özellikle kadınların insan haklarının gelişimine katkı sağlayacak bir fırsat olarak değerlendirebilmiştir. Bağımsız kadın hareketi, Medeni Kanun’un değiştirilmesinde azımsanamayacak bir rol üstlenmiş, Anayasa ve diğer yasalarda yapılan olumlu değişiklikler üzerinde ve de özellikle (TCK Kadın Platformu olarak) Türk Ceza Kanunu’nun olumlu yönde değişmesinde çok etkili olmuştur.

Kadın-erkek eşitliği konusunda bugün ülkemizde uluslararası standartlara oldukça uygun olumlu bir yasal çerçevenin varlığı malumdur. Bu değerlendirmenin ölçütü yasalarımızın uluslararası standartlara, özellikle bu

standartların en kapsamlı olarak düzenlendiği ve diğer uluslararası metinler için de referans oluşturan B.M. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ne (CEDAW) uygunluğudur.

CEDAW’da öngörülen temel ilkelere kadın haklarının “evrenselliği” ve bu hakların “birey olarak” her kadına tanınması gerekliliğidir. Diğer bir ifade ile CEDAW kadınların insan haklarının dünyanın her yerinde, her toplumda ve her kadın için aynı olduğunun ve toplumsal konum, medeni hal gibi değişkenlerden bağımsız olarak her kadın için aynı şekilde tanınması gereğinin özellikle altını çizmektedir. Kadınlara yönelik ayrımcılığın bütün toplumlar da var olduğu gerçeğinden hareket eden CEDAW, bu tür uygulamaların bütünüyle “ortadan kaldırılması” gereğinin koşulsuz olarak kabul edilmesini öngörür. CEDAW’a taraf olan devletler kadınların insan haklarının yaşama geçirilmesini engelleyen ya da geciktiren her türlü olumsuz toplumsal, ekonomik, politik veya kültürel koşul ve etkinin “yok edilmesi” gereğini kabul etmektedirler. Bu bağlamda, farklı kültürel anlayış ve uygulamaların kadınların evrensel insan haklarının gerçekleştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması önünde engel oluşturması kabul edilemez. Kadınlara karşı ayrımcılık ve kadınların insan haklarının ihlali nitelikli hiçbir inanç, düzenleme veya uygulama “kültürel görecelik” diye ifade edilen anlayış doğrultusunda savunulamaz.

Öte yandan, kadınlara karşı ayrımcılığın yok edilmesi ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ilkelerinin (yalnızca kamusal alanda değil) özel alanda da gerçekleştirilmesi, yani bu ilkelerin aile ve evlilik ilişkileri bağlamında da geçerli olması, CEDAW’da en geniş ifadesini bulan bir başka “olmazsa olmaz” uluslararası standarttır.

Günümüzde, Türkiye’de CEDAW’ın dayandığı temel ilkelere oldukça uygun olan bir yasal çerçeveden söz etmek mümkündür. Özellikle son yıllarda kadın hukuku konusunda çok ciddi ilerlemeler gerçekleşmiş, kadınların insan haklarının gelişimine yönelik olumlu yasal reformlar yapılmıştır. Bu reformların içinde en önemlisi, şüphesiz, Anayasa’nın 10. maddesinde yapılan değişikliktir (2004). Bu değişiklik, Anayasa’da eskiden beri var olan kadın-erkek eşitliği prensibine yeni ve önemli bir vurgu yapılmış; devlete kadın-erkek eşitliğini “yaşama geçirme” yükümlülüğü verilmiştir. Anayasasında böyle bir madde bulunan devlet sayısının iki elin parmaklarını geçmediği düşünülürse, Türkiye Cumhuriyeti’nin kadın-erkek eşitliğinin sağlanması konusunu çok ciddiye alan bir yaklaşım sergilediği düşünülebilir. Nitekim, yasalarımızda son on yılda yapılan değişikliklerin bütünü gözden geçirildiğinde, farklı alanlarda

hep daha eşitlikçi ve kadınların insan haklarının daha iyi korunmasını amaçlayan düzenlemelerin yapılmış olduğu görülmektedir. Örneğin, 1998’de yürürlüğe giren “Ailenin Korunmasına Dair Kanun” aile-içi şiddeti suç olarak tanımlamış ve o yıllarda dünyada ender ülkede görülen şekilde “üçüncü şahısların şikâyetine bağlı olarak ve re’sen kovuşturma yapılması” ve “şiddet uygulayanın evden uzaklaştırılması” gibi özünde kadınları koruyucu önlemlerin yasallaşmasını sağlamıştır. Yeni Medeni Kanun (2002) ise kadın-erkek eşitliğinin, kamusal alanda olduğu kadar özel alanda da, çağdaş uluslararası kıstaslara uygun biçimde tanımlanmasına yasal temel oluşturabilecek bir anlayış sergilemiştir. Bu kapsamda “aile reisliği” ve ona bağlı olarak eşler arası eşitsizlik içeren hükümlerin (ikametgâh seçimi, çocuklara ilişkin konularda son söz hakkı, vb.) Yeni Medeni Kanun’da yer almaması ve yasal mal rejiminin evlilik içinde edinilen malların boşanma durumunda eşit paylaşımı ilkesi doğrultusunda düzenlenmesi, eşler arası eşitliğe, kadının ev içi emeğinin değerini de teskil eden, yeni bir paradigma ile yaklaşıldığını göstermektedir. Daha sonraki yıllarda İş Kanunu’nda yapılan değişiklik (2003) ise iş yerinde cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklamış ve “hamilelik ve doğum nedeniyle işten çıkarma” gibi çalışma yaşamında yaygın olan kadın hakları ihlallerini önleyici bazı düzenlemeler getirmiştir. Türk Ceza Kanunu’nun 2005’te değiştirilmesiyle cinsel suçların toplumsal düzen ve genel ahlâka karşı suçlar olmaktan çıkarılıp, kişiye karşı işlenen suçlar olarak kabul edilmesi de kadınlar açısından çok önemli farklar yaratacak bir bakış açısı değişikliğine işaret etmektedir. Yeni TCK’da “kız/kadın” ayırımının kaldırılması ve eski yasada yer yer kadınları, “birey” olarak değil de, “eş” ya da “aile üyesi” olarak gören yasal yaklaşımın bütünüyle terk edilmesi de çok önemli bir adım olmuştur.

Tüm bu düzenlemeler uluslararası hukukla uyumlu ve çağdaş uluslararası standartlara uygun değişikliklerdir. Ancak, Türkiye’de yasal reformlarla gelişen hukuki çerçevenin kadınların insan haklarının korunup, geliştirilmesi açısından mükemmel ya da eksiksiz sonuçlar yarattığı düşünülmemelidir. Tam da aksine, ülkemizde gerçekleşen ilerlemelerin adeta “alâmet-i farika” nitelikli ayırıcı özelliği, bunlarda hep eksik bir boyut olması ya da bunların güncel standartları tam yakalayamayan, hatta onlara açıkça ters düşen, bazı unsurlar içermesidir. Örneğin “Ailenin Korunmasına Dair Kanun”, adından da anlaşılacağı üzere, kadınların “birey” olarak değil, ailenin bir parçası olarak görüldüğünü ve aile-içi şiddetin kadınların insan haklarına yönelik olmaktan çok, ailenin bütünlüğünü zedeleyen bir suç olarak algılandığını biza-tihi ismi ile göstermektedir. Benzer şekilde, İş Kanunu’nda kadın-erkek eşitli-

ğini sağlayacak mekanizmalar yeterince ayrıntılandırılmamış; kadın-erkek eşitliği ilkesinin, çalışma yaşamında işe alım kadar önemli olan terfi ve çalışanlara meslek-içi eğitim imkânlarının sağlanması gibi konular yeterince yaygınlaştırılmamıştır. Medeni Kanun’da ise her ne kadar evlenme yaşının kadın ve erkekler için eşitlenmesi sağlanmış ve bu bağlamda uluslararası kıstasa uygun bir düzenleme getirilmişse de, bu sınırın 17 yaş olarak belirlenmiş olması ile çağdaş uluslararası standart olan 18 yaş sınırının altında kalınmıştır. On sekiz yaş altı evliliklerin Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler açısından ‘çocuk evliliği’ sayıldığı düşünülürse, Medeni Kanun’unuzun bu duruma cevaz verir olması ciddi bir sorundur. Benzer biçimde, yeni Türk Ceza Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti’nin uluslararası ortamlarda kınanmasına ve suç olarak tanınmasına öncülük yaptığı “namus adına kadınlara karşı işlenen suçlar” kavramını benimsememiş, ‘töre cinayeti’ adı ile bütünüyle yerel bir anlayıştan hareket etmeyi yeğlemiştir.

Son on yılda kabul edilen birçok yasada bu tür örnekler görülmektedir. Ancak burada vurgulamak istediğim nokta, kadınların insan haklarının korunması açısından yürürlükteki yasalarımızda bulunan eksiklikler ya da bu yasalarda bulunan uluslararası standartlarla uyumsuz düzenlemelerin sayısı veya niteliği değildir. Zaten bu konularda çok sayıda uzman çalışması da vardır. Kanımca, burada üzerinde durulması gereken husus ülkemizde kadınların insan haklarının etkili biçimde korunması sürecinde yaşanan “toplumsal talep-siyasal irade-yasal sonuç” dinamiğinin niteliği ve etkisidir.

Son yıllarda kadın hakları açısından hayli kapsamlı bir hukuk reformu sürecinden geçen ülkemizde bu sürecin çıktısı olarak ortaya çıkan yeni yasa ve düzenlemelerin, yukarıda bazı örneklerini verdiğim, eksiklik ve tutarsızlıkları kanımca, yasa koyucunun bu değişikliklerin gereğine inanmış ve amaçlarını benimseyen kadrolardan oluşmaması ile açıklanabilir. Nitekim son yıllarda, özellikle kadın hareketinin sistematik girişimleri ve AB sürecinin yarattığı bariz dış taleple de beslenerek, kadınların insan hakları hukukunda ciddi sıçramalar yapılmasına rağmen bu dönüşüm sürecinde ve ortaya çıkan sonuçlarda yasa koyucunun ‘gönülsüzlüğü’ sık sık ortaya çıkmış; ‘siyasal irade’nin zayıflığı yapılanların tam hedefe ulaşmasının önünde engel oluşturmuş; erkek egemen yapının, kültür ve inanç gibi ‘dokunulmazlar’la meşrulaştırılan söylemi, özellikle siyasal arenada, kadınların insan haklarının korunması yönünde atılabilecek adımları sınırlamıştır.

Ülkemizde, hukuki düzlemde kadın-erkek eşitliği konusundaki en önemli eksikliklerden birisi de kadınların siyasal etkenliklerini artıracak ve si-

yasal alana katılımını teşvik edecek yasal düzenlemelerin olmamasıdır. Bugün Türkiye, parlamentosunda kadın temsilinin % 9 olduğu ve karar verici komunda olan üst düzey kadın yöneticilerin % 5'i geçmediği bir ülkedir. Yerel yönetimlerde ise % 1 civarında seyreden bir kadın oranı olduğu düşünüldüğünde, kadınların siyasete katılım oranlarının artırılması için hukuki önlemlere de ihtiyaç olduğu ortadadır. Uluslararası deneyim, siyasette kadın katılımını artırmak için “kota”, “fermuar sistemi”, “özel takvimler” gibi “geçici özel önlemler” alınmasının yarar ve gereğine açıkça işaret etmektedir. Yalnızca siyaset alanı için değil, bürokrasi için de gerekli olan “geçici özel önlemler” ve kadınlara “olumlu ayrımcılık” sağlayabilecek her türlü mekanizmayı kuracak yasal düzenlemelere de gerek vardır. Anayasa'nın 10. maddesinde devlete verilen “kadın-erkek eşitliğini yaşama geçirme” sorumluluğu da maalesef bu konudaki siyasi irade yokluğu nedeniyle ülkemizde yasalarda karşılığını bulabilmiş değildir. Anayasaların doğrudan uygulanabilirliğinin zor olması nedeniyle yasalarda “geçici özel önlemler” yer almadığı sürece, ülkemizde yakın gelecekte karar alıcı konumlarda kadın-erkek eşitliğinin sağlanması zor görünmektedir.

Günümüz Türkiye'sinde geleneksel ataerkil kültürel değerlerden kaynaklanan cinsiyetçi yargılar kamusal ve özel alandaki etkilerini sürdürmektedir. Nitekim, kadınların kendilerine tanınan yasal haklar ve mevcut hizmetlere erişimlerinde ekonomik koşullardan doğan donanım eksiklikleri kadar ayrımcı gelenek ve pratikler engeller getirmektedir. Örneğin, Türkiye'de çok düşük olan kadınların kentsel iş gücüne katılım oranı (% 19,9) kadınların eğitimsizliği yanında onların ev dışında çalışmasını engelleyen tutucu ataerkil zihniyetin de sonucudur. Kadınların aile-içi şiddete maruz kalmasında ise en belirgin nedenin toplumda yaygın kabul gören erkeklerin üstünlüğüne dayalı bir iktidar yapısının varlığı olduğu bilinmektedir. Ülkemizde bu yapının en yalın ve müdahalesiz olarak yansıdığı bölge ve ortamlarda bir yandan kadına karşı şiddet oranlarının yükseldiği, öte yandan şiddet türlerinin çeşitlendiği ve bazen de töre cinayeti gibi şiddetin en vahim ve aşırı örneklerinin ortaya çıktığı gerçektir. Biliyoruz ki ülkemizde bölgesel farklar, kırsal/kent farklılıkları ya da aynı kentin barındırdığı farklı toplumsal sınıfların kadınları arasındaki ekonomik ve sosyal uçurumlar bu kadınlara ataerkil zihniyetin farklı etkilerini yaşatmaktadır.

Türkiye'de kadınların toplumsal konumu, kadın-erkek eşitliği ve kadınların insan haklarında mevcut durum ve son dönemdeki gelişmeleri eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmeye çalıştım. Kanımca, ulusal politikaları-

mız açısından ciddi bir öncelik, bu resmin içerdiği cinsiyetçi yapıların ve uygulamaların ortadan kaldırılması, her alanda kadın-erkek eşitliğini gerçekleştirmeye ve kadınların insan haklarını kamusal ve özel alanda yaygınlaştırmaya yönelik önlemlerin belirlenip uygulamaya konulması olmalıdır. Çağdaş uluslararası standartlara uygun hedef ve ölçütlerin benimsenerek uygulamaya konulması, Türkiye’de kadınların durumunu iyileştirici ve toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirici politikalarının başarısı için mutlak bir gerektir. Ekonomik gelişmişlik düzeyi, demokrasi ilkeleri çerçevesinde oluşmuş siyasi kurumları, laik devlet ve pozitif hukuk geleneğinin sağladığı yasal altyapı ile çağdaş toplumsal cinsiyet eşitliği standartlarını yakalamak, Türkiye için, birçok ülkeden daha fazla mümkündür. Bu amaca yönelik olarak mevcut olumsuzlukların giderilmesi ve yeni olanakların hayata geçirilmesi her şeyden önce, cinsiyet ayrımcılığı içeren ataerkil değer yargıları ve uygulamaların süratle yok edildiği bir kültürel dönüşüm gerektirmektedir. Böyle bir dönüşüm için siyasi irade mutlaka gerekli, ancak tek başına yeterli bir güç değildir. Örneğin, CEDAW çerçevesinde belirlenen çağdaş uluslararası standartların ülkemiz kadınlarının gerçekten kullanabildikleri hakları tanımlar hale gelmesi, toplumumuzda çağdaş cinsiyet eşitliği ilkelerinin yerleşmesinde siyasal kurumlar kadar sivil toplum ve yargı sisteminin denetim ve katkısı önemlidir.

Kadın hareketi bağlamında örgütlenen kadın kuruluşları, barolar, meslek odaları, toplumsal cinsiyet eşitliği için hareket eden platform ve oluşumlar gibi sivil toplum kuruluşlarının katkısı olmadan kadınların insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki uluslararası standartların toplumun “kamusal bilincine” taşınması mümkün değildir. Bu tür değerlerin toplumlarda yaygınlaşması hep ciddi, uzun vadeli ve sürdürülebilir mücadelelerle gerçekleşmiştir.

Bu noktada yargı sistemi ve mensuplarının (hakim, savcı ve avukatların) öngörülen uluslararası standartlar (örneğin, CEDAW) konusunda bilgili olmaları; yasal kural ve süreçleri bu tür uluslararası standartlar ışığında yorumlayıp uygulamaları “olmazsa olmaz” bir gerekliliktir. Ülkemizde de son yıllarda büyük bir dönüşüm geçirmekte olan kadınların insan haklarına ilişkin yasal düzenlemelerin, bu düzenlemeleri fiilen uygulama durumunda olanlarca iyi anlaşılması ve benimsenmesi, bu yasaların “gerçek kadınların gerçek yaşamları”nı etkilemesi için şarttır.

İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin, yargı mensupları ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin eğitimini içeren projesi işte böyle bir ihtiyacı karşılamaya yöneliktir. İsveç

Lund Üniversitesi'ne bağlı *Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law* ile işbirliği içinde *Swedish International Development Agency* desteğiyle geręekleşen “Türkiye’de Kadınların İnsan Haklarına Saygının Güçlendirilmesi” projesi kapsamında, kadınların insan haklarına ilişkin uluslararası standartların iç hukuk uygulamalarına daha iyi yansması amaçlanmış; kadınların insan haklarına yönelik ihlalleri önlemek üzere oluşturulan uluslararası mekanizmaların ülkemizde de tanıtılıp, etkili bir şekilde kullanılmasının teşviki hedeflenmiştir.

Bu proje kapsamında yürütölen çalışmalar ve eğitim programları söz konusu standart ve mekanizmaların Türkiye’de sivil topluma ve hukuk uygulamalarına mal olması açısından örnek ve öncü çalışmalardır. İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi ve *Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law*’ı bu çalışmalarından ötürü kutluyor, bu alandaki yararlı çabalarının devamını diliyorum.